

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Українсько-угорський навчально-науковий інститут
Кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор Українсько-угорського
навчально-наукового інституту
_____ Олександр ШПЕНИК
«25» червня 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01–Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014–Середня освіта
Предметна спеціальність (Спеціалізація) <i>(за наявності)</i>	014.03–Середня освіта. Історія
Освітня програма	Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	Угорська/українська

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія та культура Західноєвропейського середньовіччя» для здобувачів вищої освіти галузі знань **01–Освіта/Педагогіка** спеціальності **014–Середня освіта** предметної спеціальності або спеціалізації (за наявності) **014.03–Середня освіта. Історія** освітньої програми **Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)**

Розробник:

Ронай Л.М., доктор філософії, старший викладач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції протокол №11 від «20» червня 2025 р.

Завідувач кафедри доц. Зубанич Л. Л.

Схвалено науково-методичною комісією Українсько-угорського навчально-наукового інституту протокол № 5 від «24» червня 2025 р.

Голова науково-методичної комісії доц. Талабірчук О. Ю.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, предметна спеціальність (спеціалізація), освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни		
Кількість кредитів – 9.0 5.0 (3-й семестр); 4.0 – (4-й семестр)	<p style="text-align: center;">Освітній рівень: перший (бакалаврський)</p> <p style="text-align: center;">Галузь знань: 01–Освіта/Педагогіка</p> <p style="text-align: center;">Спеціальність: 014–Середня освіта</p> <p style="text-align: center;">Предметна спеціальність (Спеціалізація) (за наявності): 014.03–Середня освіта. Історія</p> <p style="text-align: center;">Освітня програма: Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)</p>	Денна форма навчання	Заочна форма навчання	
Кількість модулів – 4		Статус дисципліни	Обов’язкова	
Змістових модулів – 4		Рік підготовки:	2	
Загальна кількість годин – 270 3-й семестр – 150 4-й семестр – 120		Семестр:	3-й, 4-й	
Тижневих годин: для денної форми навчання 3-й семестр - 4.1 4-й семестр – 3.1		Лекції:	62	
аудиторних – 118		Практичні (семінарські):	56	-
самостійної роботи – 122		Лабораторні:	-	-
індивідуальної роботи – 30		Самостійна робота:	122	
для заочної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи–		Вид контролю:	Екзамен	
		Форма контролю:	Писмовий та усний	

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу – сформувати у студентів комплексне уявлення про Середньовічну епоху, показати її специфіку і характерні риси, окреслити місце західноєвропейського Середньовіччя у всесвітньо-історичному процесі.

Основні завдання курсу полягають у тому, аби зацентувати на особливостях формування Середньовічної цивілізації, простежити основні етапи її розвитку, розглянути кардинальні зміни соціально-економічного та політичного характеру, поступ у сфері культури в західноєвропейських країнах доби Середньовіччя, ознайомити студентів з функціонуванням та еволюцією середньовічних суспільних інституцій, реконструювати картину світу середньовічної людини та її трансформацію.

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура країн Західноєвропейського середньовіччя» сприяє формуванню у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти таких **компетентностей**:

1) Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти.

2) Загальні компетентності:

ЗК – 1. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК – 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.;

ЗК – 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.;

ЗК – 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.;

ЗК – 5. Здатність спілкуватися угорською мовою та іншими іноземними мовами.;

ЗК – 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

ЗК – 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.;

ЗК – 9. Здатність бути критичним і самокритичним.;

ЗК – 11. Здатність ухвалювати рішення та діяти дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

3) Фахові компетентності:

ФК – 1. Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків;

ФК – 2. Володіти основами ціле покладання, планування та проектування процесу навчання учнів;

ФК – 3. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

ФК – 4. Здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, усвідомленого ставлення до навчання).

4) Предметні компетентності:

ПК – 1. Здатність використовувати методологію історії як науки;

ПК – 2. Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки;

ПК – 3. Здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії;

ПК –4. Здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних подій та постатей;

ПК –5. Здатність характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі у суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки);

ПК –6. Здатність застосовувати системні знання з історії та методики навчання історії у викладанні предмета в базовій середній школі, здійснювати структурування навчального матеріалу;

ПК –7. Здатність застосовувати пошук, аналіз та розуміння архівних матеріалів, дискутувати про минуле в політичному й культурному аспектах;

ПК –8. Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти програмних результатів навчання відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності **014 Середня освіта та освітньої програми «014.03 – Середня освіта. Історія»:**

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Історія та культура країн Західноєвропейського середньовіччя» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

- Історія та культура античності
- Історична географія

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ:

навчальна дисципліна «Історія та культура країн Західноєвропейського середньовіччя» повинна забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання:

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
Відповідно до програмних результатів навчання вміти пояснювати та аналізувати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, знати концепцію сталого розвитку людства, зокрема визначати значення політичних, економічних, культурних, духовних чинників, перебіг у головних історичних подійтапроцесіввЗахідноєвропейському середньовіччі.	ПРН 1
Вміти використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності	ПРН 6
Вміти працювати із джерелами інформації, знати інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел, працюючи над першоджерелами та будувати програму викладання і наукового дослідження історії народів у Західноєвропейському середньовіччі; відтворювати їх основний зміст, окремих питань (проблем) світової історії; співставляти, аналізувати і синтезувати інформацію різних історичних джерел у середньовіччі.	ПРН 10
Характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.	ПРН 14
Знати та розуміти історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.	ПРН 17

Вміти орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками, знати ідентифікувати видатних історичних особистостей періоду нового часу в контексті світової історії, оцінювати їх діяльність.	ПРН 19
--	--------

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Історія та культура країн Західноєвропейського середньовіччя»:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Пояснює та аналізує суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства.	ПРН 1
Вміє використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.	ПРН 6
Вміє працювати із джерелами інформації, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел.	ПРН 10
Характеризує об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.	ПРН 14
Знає та розуміє історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.	ПРН 17
Вміє орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками.	ПРН 19

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

усне опитування, письмові практичні роботи, написання реферату, підсумкові контрольні роботи.

Результати діяльності студентів оцінюються за 100-бальною системою за такими формами контролю: поточний — виступ на практичному занятті (до 5 балів), виконання презентації, домашніх індивідуальних занять (до 40 балів: кожне індивідуальне завдання оцінюється до 5 балів; тематичний (за модулем) контроль (тестування) — до 50 балів.

Підсумковий контроль — виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми і практично засвоїли їх.

За результатами поточного контролю та виконання домашніх індивідуальних завдань студенти, які отримали від 90 до 100, балів можуть бути звільнені від підсумкового контролю та отримати оцінку "відмінно", від 80 до 90 балів — "добре", від 70 до 80 балів — "задовільно".

Заплановано дві модульні контрольні, захист реферату, заслуховування доповіді, перегляд презентації студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.

- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної і монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Форма модульного контролю: Модульний контроль (МК) проводиться два рази за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Форма підсумкового семестрового контролю: студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані скласти семестрові экзамени. Семестрові экзамени можуть також скласти студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на экзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

Розподіл балів, які отримують здобувачі за поточний та модульний контроль (Змістовий модуль 1.)

Поточнооцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		50	100
6	6	6	6	6	6	7	7			

T1, T2 ... – теми

(Змістовий модуль 2.)

Поточнооцінювання та самостійна робота										Модульна контрольна робота	Сума
T19	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17		50	100
5	5	5	5	6	6	6	6	6			

T1, T2 ... – теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість	Кількість	Максимальна кількість

		балів (сумарна)		балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	10	50	10	50
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат				
Есе				
...				
Модульна контрольна робота		50		50
Разом	10	100	10	100

**Розподіл балів, які отримують здобувачі за поточний та модульний контроль
(Змістовий модуль 1.)**

Поточнооцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	50	100
5	5	5	5	6	6	6	6	6		

T1, T2 ... – теми

(Змістовий модуль 2.)

Поточнооцінювання та самостійна робота											Модульна контрольна робота	Сума
T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20	50	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		

T1, T2 ... – теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	12	50	8	50
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат				
Есе				
...				
Модульна контрольна робота		50		50
Разом	12	100	8	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Оцінка відмінно (А) виставляється, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка добре (В) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка добре (С) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання, а програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.

Оцінка задовільно (D) виставляється, коли студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок, за рахунок недостатнього розуміння програмного матеріалу.

Оцінка задовільно (Е) виставляється, коли студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі у студента.

Оцінка незадовільно (FX) виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.

Оцінка незадовільно (F) виставляється студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні. За результатами контролю знань студентів, дозволяється виставлення екзаменаційної оцінки (без підсумкового іспиту) – «відмінно», «добре», та «задовільно». Студент має право підвищити оцінку, складаючи іспит.

Критерії оцінювання підсумкового контролю

Програмою передбачено іспит, як підсумковий семестровий контроль даної навчальної дисципліни. Підсумковий семестровий контроль здійснюється за результатами модульного контролю та усної відповіді на питання, що входять до екзаменаційних білетів. Оцінка виставляється за 100-бальною шкалою, яка переводиться у національну шкалу та шкалу ЄКТС.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	незараховано з можливістю повторного складання
35-59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

СЕМЕСТР 3

МОДУЛЬ I.

ЗАХІДНА ЄВРОПА І ВІЗАНТІЯ НА МЕЖІ АНТИЧНОСТІ Й СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Тема 1. ВСТУП ДО ІСТОРІЇ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ, ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОСТУПАЛЬНОГО РОЗВИТКУ. ПЕРІОДИЗАЦІЯ.

Хронологічні рамки курсу «Історія та культура західноєвропейського Середньовіччя». Історичне поняття «Західна Європа». Походження та суть термінів «*середні віки*», «*медієвістика*».

Формаційний та цивілізаційний підходи до вивчення історії західноєвропейського Середньовіччя. Тлумачення поняття «*феодалізм*» у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. Характерні риси західноєвропейської середньовічної цивілізації.

Періодизація історії середніх віків (різні варіанти). Специфіка розвитку західноєвропейського суспільства в окремі періоди середньовічної історії.

Джерела з історії середніх віків V – XV ст. Класифікація та загальна характеристика.

Місце історії та культури західноєвропейського Середньовіччя у шкільному курсі всесвітньої історії. Зміст, характер та рівень викладання історії та культури країн Західної Європи доби Середньовіччя в закладах загальної середньої освіти України. Вікові особливості сприйняття учням навчального матеріалу з історії та культури західноєвропейського Середньовіччя. Специфіка засвоєння історичних понять та набуття навчальних компетентностей.

Тема 2. РИМСЬКА ІМПЕРІЯ У III – V СТ.

Зміни в соціально-економічному розвитку Римської імперії. Криза рабоволодіння. Зростання великого землеволодіння. *Пекулій*. *Еволюція колонату*. *Емфітевзис*. *Прекарій*. *Патронат (патроціній)* і *комендація*. Економічний спад. Занепад міст і торгівлі. Тенденція до натуралізації економіки.

Загострення соціальних протиріч. Форми соціального протесту. *Багауди*. *Донатисти*. *Агностики (циркумцеліони)*.

Зміни в суспільному і політичному устрої Римської імперії. Формування нової станової структури суспільства. Едикт Каракалли. Тенденція до посилення ієрархічності громадської організації. Епоха доміанату. Диктатура імператорської влади. Фінансові реформи. Зростання бюрократичного апарату. Новий адміністративний устрій імперії. Сепаратизм провінцій. Послаблення імператорської влади в V ст.

Занепад культури. Криза ідеології. Перетворення християнства в державну релігію.

Римська імперія і варварський світ. Федерати на службі імперії. Варварські воєначальники при дворі римських імператорів. Перші хвилі германської експансії на територію Римської імперії.

Тема 3. НАРОДИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ НА ПЕРИФЕРІЇ АНТИЧНОГО СВІТУ.

Етнічна карта Європи в перші століття після Р.Хр. Кельто-германо-слов'янський регіон. Значення кельтської культурної традиції.

Господарське життя і суспільний лад стародавніх германців згідно зі свідченнями римських авторів та археологічними знахідками. Характер землекористування. Права на землю. Поява майнової нерівності і соціальної диференціації. Еволюція общини.

Політичний устрій стародавніх германців. Форма організації влади. *Тінг*. *Конунги*, *старійшини*. Роль військової аристократії і дружини. Проблематика етногенезу в контексті історії давніх германців. Релігійні вірування давніх германців.

Формування племінних союзів. Виникнення нових народностей.

Тема 4. ВТОРГНЕННЯ ВАРВАРІВ НА ТЕРИТОРІЮ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ, УТВОРЕННЯ ПЕРШИХ ВАРВАРСЬКИХ КОРОЛІВСТВ І ПАДІННЯ ЗАХІДНОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (IV-V СТ.). ВЕЛИКЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ.

Причини «Великого переселення народів» IV – VII ст. Готські племінні союзи в Причорномор'ї. Вестготи і остготи. Германаріх. Нашестя гунів і початок «Великого переселення народів». Просування вестготів на Захід. Причини й перебіг Вестготського повстання. Битва при Адріанополі. Гонорій і Стилихон. Взяття Риму Аларіхом. Оцінка цієї події

сучасниками й істориками. Аврелій Августин «Про град Божий». Утворення Вестготського королівства.

Вторгнення вандалів, аланів і свевів (квадів) на територію Західної Римської імперії. Їх переселення в Іспанію. Утворення королівства свевів. Завоювання вандалами і аланами Північної Африки. Утворення вандалського королівства. Захоплення й пограбування Рима вандалами. «Вандалізм».

Бургунди. Перше й друге королівство бургундів. Бургундські королі в боротьбі з гуннами. «Пісня про Нібелунгів».

Початок масового вторгнення в Британію германських племен (англів, саксів, ютів, фризів).

Гуни. Гунський племінний союз на Дунаї. Аттіла. Вторгнення гунів у Галлію. Політика Аеція й утворення антигуннської коаліції. Битва на Каталаунських полях.

Соціально-економічні, політичні, культурні та етнічні наслідки варварських завоювань на території Римської імперії. Виникнення варварських королівств на території імперії. Взаємовідносини імперії і варварських королівств. Територія Західної Римської імперії в середині V ст. Позбавлення влади Ромула Августула. Падіння Західної Римської імперії. Розвиток етнічних процесів. Асиміляція германців галло-римським населенням. Формування нових народностей. Християнізація германських народів. Діяльність Ульфїли Роль синтезу античного і варварського компонентів. Порівняльне значення цих компонентів для генези феодальних відносин у Західній Європі.

Тема 5. ВАРВАРСЬКІ КОРОЛІВСТВА ПІСЛЯ ПАДІННЯ ЗАХІДНОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІНЕЦЬ V-VIII СТ.)

Правління Одоакра в Італії. Боротьба за Італію між Одоакром і Теодоріхом. Утворення Остготського королівства. Внутрішня і зовнішня політика Теодоріха. Поділ земельних володінь і його наслідки. Римська аристократія на службі в остготського правителя. Римські традиції в політичному та духовному житті Остготської Італії. Боецій. Кассіодор. Завоювання королівства остготів Візантією. Політика Константинопольського двору на заході імперії. Завоювання Італії лангобардами. Діяльність папи Григорія I. Утворення Лангобардського королівства. Особливості суспільних відносин у лангобардів. Політико-правова і релігійна неоднорідність населення Лангобардського королівства. Протиборство королів і герцогів. Загострення політичної боротьби в середині VIII ст. Війни франкських королів в Італії. Падіння Лангобардського королівства.

Вестготське королівство в Південній Галлії. Завоювання Піренейського півострова. Розгром вестготів франками і переміщення центру Вестготського королівства на Піренейський півострів. Вестготська знать і королівська влада. Система управління у Вестготській Іспанії. Романізація суспільного й політичного устрою. Арабські завоювання на Піренейському півострові. Розгром Вестготського королівства.

Вандалське королівство в Північній Африці. Правління Гейзеріха і його синів. Загострення внутрішніх протиріч. Відвоювання Візантією Північної Африки і падіння королівства вандалів.

Бургундське королівство в південно-східній Галлії. Романізація бургундського суспільства. Завоювання франками бургундських володінь.

Утворення англосаксонських варварських королівств на території Британії. Виникнення легенд про короля Артура. Доля бриттів. Специфіка їх соціально-економічного і політичного розвитку. Система *гентархії*. Християнізація англосаксів. Місія Августина до Британії. Ірландсько-шотландський варіант християнства. Собор в Уїтбі.

Тема 6. ФРАНКСЬКА ДЕРЖАВА МЕРОВІНГІВ

Франки. Франкське завоювання Галлії. Битва при Суассоні. Заснування Франкського королівства.

Франкське королівство Меровінгів. Хлодвіг. Прийняття франками християнства. Військові

походи Хлодвіга та його синів. Еволюція франкського суспільства за даними «Салічної правди» і «Рипуарської правди». Господарське життя франків. Поземельні відносини і форми власності. Поняття «*алод*». Еволюція сімейних відносин. Франкська община. Соціальний лад франків. Вільні франки. *Антрустіони*. *Літи*. Раби. Галло-римське населення і його категорії. Вергельд. Роль королівської влади в суспільному житті франків. *Графи*, *центенарії*, *тунгін*, *сацебарон*, *рахінбурги*. «Березневі поля».

Політична боротьба Меровінгів у VI ст. «Історія франків» Григорія Турського як історична пам'ятка. Послаблення королівської влади в VII ст. Виділення в складі франкського королівства Нейстрії, Австразії, Бургундії, Аквітанії. Піднесення майордомів Австразії. Об'єднання франкських земель Піпіном Герістальським.

Тема 7. ФРАНКСЬКА ДЕРЖАВА КАРОЛІНГІВ

Франки в епоху правління Каролінгів (Піпінідів). Бенефіційна реформа Карла Мартелла. Її причини і наслідки. *Бенефіцій*. Битва при Пуатьє. Перехід королівського титулу до Піпіна Короткого. Союз з папством. «Піпінів дарунок». Правління Карла Великого. Розширення території Франкської держави. Проголошення імперії. Військова реформа. Система управління імперією. Місіонерство і церковна політика Карла Великого. Імперська церква. «Град Божий» і політична дійсність. Сучасники про діяльність Карла Великого. «Житєпис Карла Великого» Ейнгарда. Міфологізація образу Карла Великого в середньовічній літературі. «Пісня про Роланда». *Марка*. *Маркграф*.

Феодалізація франкського суспільства. Характеристика джерел (*формули*, *грамоти*, *картулярії*, *політики*, *капітулярії*). Передумови й причини феодалної залежності селянства. Шляхи встановлення особистої, поземельної і судово-адміністративної залежності. *Прекарій* та його види. *Коммendaція*. *Імунітет*. Зростання великого світського і церковного землеволодіння. Розвиток *васалітету*.

Велике помістя каролінзької епохи. «Капітулярій про помістя» як історична пам'ятка. Питання авторства. Території, на які поширювалася дія капітулярію. Дискусія про характер господарського ладу каролінзького помістя. Структура помісних земель. *Надільна система*. *Домен*. *Манс*. *Черезсмужжя*. *Примусова сівозміна*. *Система відкритих полів*. *Рента*. Категорії залежного населення. Основні тенденції щодо зміни їх статусу. Організація помісного управління. Міністеріали.

Правління Людовика Благочестивого. Війна його синів і Страсбурзька клятва. Верденський договір про розподіл імперії і його наслідки. Причини розпаду Франкської імперії.

Тема 8. СХІДНОРИМСЬКА (ВІЗАНТІЙСЬКА) ІМПЕРІЯ В IV – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ IX СТ.

Утворення Східної Римської імперії. Особливості та основні періоди історичного розвитку Візантії. Ранньовізантійський період. Візантія до кінця VI ст. Візантія – спадкоємиця Риму. Збереження пізньоантичних відносин. Аграрний лад. *Мітрокомія*. *Епіболе*. Соціальна структура візантійського села. Місто, ремесло і торгівля. *Ергастерій*. *Солід (номісма)*. Міське самоврядування. *Курія і куріали*. Держава. Система управління. Володарювання Юстиніана I Великого. Внутрішня і зовнішня політика. «Звід цивільного права». Повстання «Ніка». *Дими*. Спроби реставрації Римської імперії. Війни в Північній Африці, в Італії та на Піренейському півострові. Війни з Іраном.

Візантія в другій половині VI – першій половині VII ст. Слов'янська колонізація на Балканах. *Славинії*. Вторгнення лангобардів в Італію. Равеннський *екзархат*. Криза влади. Фока й Іраклій. Боротьба Іраклія з аварами, слов'янами, персами та арабами. Скорочення території Візантії. *Василевс*.

Візантія в другій половині VII ст. – першій половині IX ст. Зміни в соціально-економічному житті. Аграрний лад Візантії за даними «Землеробського закону». Господарський уклад візантійського села. Форми земельної власності і оренди. *Мортім*. Специфіка візантійської общини. Відносний занепад міст, ремесла і торгівлі. Зовнішньополітичне становище Візантії. Боротьба з протоболгарами, слов'янами і арабами. Військово-адміністративні реформи. Фемний

лад. *Феми. Стратиг. Стратіоти.* Лев III Ісавр. Правління Ісаврійської династії. *Іконоборство.* Повстання Фоми Слов'янина. Рух павликіан.

Тема 9. ПРОБЛЕМА ПЕРЕХОДУ ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В ІСТОРІОГРАФІЇ

«Германська» й «романська» теорії. Поняття «феодальний синтез». Фактори інтенсивності феодального синтезу. Сучасна історична наука про типологію процесу феодалізації та її критерії. Питання про «континуїтет» і «дисконтинуїтет» при переході від Античності до Середньовіччя. Поняття «феодальна революція» в історіографії.

Модуль №2.

ЗАХІДНА ЄВРОПА І ВІЗАНТІЯ НА МЕЖІ РАНЬОГО Й КЛАСИЧНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Тема 10. ФРАНЦІЯ В ІХ – ХІ СТ.

Історико-географічне поняття «Франція»; його еволюція в період раннього середньовіччя. Політичне становище останніх Каролінгів. Мерсенський і Керсійський капітулярії. Завершення процесу феодалізації у Франції і його особливості. Феод. Інкастелламенто. Феодальна ієрархія. Баналітетна сеньйорія. Серваж. Оформлення феодальної роздробленості. Основні ленні володіння в X ст. Організація управління у феодальних володіннях. Робертіни. Гуго Капет. Становище перших Капетингів (до 1060 р.).

Тема 11. АНГЛОСАКСОНСЬКА БРИТАНІЯ (ДО СЕРЕДИНИ ХІ СТ.).

Внутрішня політика королівської влади та еволюція англосаксонської громади. Судебники англосаксонських королів. Специфіка королівських даринь. Сока. Сокмени. Манор. Глафордат. Шляхи перетворення сокменів у залежних селян. Соціальний лад. Лети. Уілі. Керли. Гезіти. Ерли.. Фолькленд. Бокленд. Глафорди. Гемот (мот). Фірд. Піднесення Вессекса. Уітенагемот. Шайри (скіри). Шерифи.

Набіги вікінгів. Початок розселення данців і норвегів у Англії. Взаємовідносини данців і англосаксів. Данське суспільство в Англії. Асиміляція данців. Похід 866 – 876 рр. Альфред Великий і заходи щодо зміцнення обороноздатності Вессекса. Військова реформа. Прискорення процесу феодалізації в Південній Англії. Перемоги Альфреда та об'єднання країни. Денло. «Правда короля Альфреда».

Наступ англосаксів на Денло в першій половині X ст. Вессекська династія в X ст. і політичне становище королівської влади. Етельред Нерішучий. Нова данська експансія. «Данські гроші». Експедиція Свейна Вілобородого. Англійська політика Кнута Великого. Прискорення еволюції великих землевласників. Відновлення влади англосаксонської династії. Правління Едварда Сповідника. Кінець Вессекської династії. Міжусобна боротьба в 1066 р.

Тема 12. СКАНДИНАВСЬКІ КРАЇНИ В ДОБУ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.

Етноплемінна структура: свеї, йоти, ранкрії, рауми, тренди, дани, юти, англи, фризи, сакси. Особливості процесу феодалізації. Природний фактор та економіка. Соціальна структура. Своєрідність суспільно-політичного ладу скандинавів у раннє Середньовіччя. Перші вождівства.

Скандинавія в «епоху вікінгів». Нормани. Ярли. Берсерки. Бонди (карли). Одаль. Передумови, причини та характер скандинавської експансії. Завоювання вікінгів у Західній Європі. Утворення герцогства Нормандія. Заселення Ісландії. Відкриття Гренландії і Америки. Зародження державності в Норвегії. Гаральд Пишноволосий і становлення Норвезького королівства. Реформи Гаральда. Продовження об'єднувчої політики за його наступників (Олаф Трюггвасон, Олаф Святий, Магнус Добрий). «Сага про Гаральда Прекрасноволосого» як джерело з ранньої історії Норвегії.

Становлення королівської влади в Данії. Данські вождівства у VIII-IX ст. Зародження державності в Данії. Горм Старий та Гаральд Синьозубий. Зовнішня політика. Дансько-норвезькі та данські вторгнення в Англію. Завоювання Англії, приєднання Норвегії та Сконе. Імперія Кнута Великого.

Зародження державності у Швеції. Олаф Щетконунг та його спадкоємці. Політичний устрій скандинавських королівств та Ісландії. Тінг. Альтинг. Ледунг. Міфологія і релігія скандинавів. Християнізація народів Скандинавії.

Тема 13. НІМЕЧЧИНА В ІХ - ХІ СТ.

Особливості процесу феодалізації в Німеччині в IX – X ст. Адміністративно-територіальний устрій Східно-франкського (Німецького) королівства наприкінці IX ст. Саксонська династія. Соціальна опора німецьких королів у X – першій половині XI ст. Виникнення єдиної німецької ранньофеодальної держави. Основні напрямки німецької зовнішньої політики в X – XI ст. «Натиск на Схід»: початковий етап. Марки. Боротьба з угорцями. Оттон I та зміцнення королівської влади. Церковна політика Оттона. Імперська церква. Причини італійських походів. «Священна Римська імперія», характер цього політичного утворення. Боротьба з Візантією на півдні Італії. Генріх II і поступки німецьким феодалам. Франконська династія і завершення процесу феодалізації в Німеччині. Фактори послаблення королівської та імператорської влади.

Тема 14. ІТАЛІЯ В VIII – X СТ.

Політична мапа Апеннінського півострова до початку IX ст. Північна і Середня Італія, Південна Італія і Сицилія. Причини відсутності політичної єдності регіонів. Особливості феодалізації в Північній і Середній Італії. Лібеллярії. Особливості генези феодалізму в Південній Італії. Італійське ремесло і торгівля в ранньофеодальний період. Пожвавлення міського життя. Особливості процесу урбанізації в Італії. Етнічні зміни на Апеннінському півострові. Завоювання арабами Сицилії. Формальне підпорядкування Північної й Середньої Італії німецькій імперії та його наслідки.

Тема 15. ДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ ПІРЕНЕЙСЬКОГО ПІВОСТРОВА У VIII - ХІ СТ.

Арабське завоювання і його політичні наслідки. Аль-Андалус. Адміністративна та соціальна організація завойованих територій. Внутрішня боротьба. Абд-ар-Рахман I. Кордовський халіфат, його розквіт. Аль-Мансур. Династія аль-Мансура та останні халіфи. Суспільний устрій. Євреї. Мосараби. Торгівля і ремесло.

Християнські держави Піренейського півострова у VIII – першій половині XI ст. Астуро-Леонське королівство. Сутність явища Реконкісти, її причини. Ранній етап Реконкісти. Соціальні відносини в Астурії та Леоні. Колонізація. Характер земельної власності. Община. Залежне селянство. Серви й лібертини. Виникнення бегетерій. Велике землеволодіння. Зародження міст. Королівська влада. Адміністративний і військовий устрій.

Християнські центри в Піренеях. Графство Барселонське. Реорганізація християнських державних утворень. Королівство Кастилія.

Тема 16. ВІЗАНТІЙСЬКА ІМПЕРІЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ІХ – ХІ СТ.

Македонська династія. Посилення влади імператора. Організація державного управління. Зовнішня політика Візантії. Боротьба з Арабським халіфатом. Завоювання Болгарії. Василій II «Булгароктон». Візантійсько-руські відносини. Соціально-економічний розвиток. Піднесення міст. Посилення ролі Константинополя. «Книга епарха». Зростання міжнародної торгівлі.

Соціальна структура візантійського суспільства. Особливості візантійського великого землеволодіння. Пронія і прониари. Процес розшарування та обезземелення селянства. Аліленгій. Динати. Пáрики. Аграрне законодавство імператорів Македонської династії. Занепад центральної влади і військових сил імперії з 30-х рр. XI ст. Наступ турків-сельджуків і печенігів.

Тема 17. ХРИСТИЯНСЬКА ЦЕРКВА В РАННОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ. ПАПСТВО

Церква та її роль у здійсненні соціально-культурного синтезу. Вселенські собори і неортодоксальні течії в християнстві. Виникнення чернецтва. Монастирський статут св. Бенедикта Нурсійського. Початок піднесення папства. Григорій Великий. Ставлення до античної спадщини. Методи християнізації. Культ святих. Феномен ірландського чернецтва. Імперська церковна організація у державі Каролінгів. Взаємовідносини імператора з папою. Криза папства і клонійський рух. Григоріанська реформа. Назрівання протиріч між папством і імперською владою. Схизма 1054 р. Відмінні риси католицизму і православ'я.

Тема 18. РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В ПЕРІОД РАННЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Формування системи «семи вільних мистецтв». Культурний діалог античної і варварської традицій. Особливості візантійської культури. «Остготське», «Каролінзьке» і «Оттонівське» відродження.

Латиномовна література. Клерикальна література. Життя святих. Поеми. Притчі. Світська література. Северин Боецій. Венанцій Фортунат. Латинські хроніки. Іордан. Григорій Турський. Павел Диякон. Беда Велебний.

Література народними мовами. Кельтський епос. Епічні сказання ірландців. Скелі. Барди. Філіди. Германський народно-героїчний епос. «Пісня про Гільдебранда». Англосаксонська «Поема про Беовульфа».

Давньоскандинавська література. Руни. Едична поезія. «Старша Едда». «Молодша Едда». Саги. Поезія скальдів. Егіль Скаллаграмссон. Ісландські саги.

Тема 19. ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ V – СЕРЕДИНИ XI СТ. У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Питання кризи в Західній Римській імперії та Великого переселення народів. Вивчення історичного розвитку держави франків. Ключові проблеми історії Візантійської імперії IV – середини XI ст. Висвітлення в шкільних підручниках процесу феодалізації західноєвропейського суспільства. Релігія, церковна організація та культурний розвиток народів Західної Європи у ранне Середньовіччя.

Семестр: 4-й

Модуль №3.

ЗАХІДНА ЄВРОПА ТА ВІЗАНТІЯ В ПЕРІОД КЛАСИЧНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (XI – XIII ст.)

Тема 1. ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК СЕРЕДНЬОВІЧНИХ МІСТ

Виникнення середньовічних міст. Історіографія проблеми походження середньовічних міст. Основні теорії походження міст: романська, вотчина, маркова, бургова, ринкова; їх розвиток у другій половині XIX – початку XX ст. «Торгова» теорія А.Піренна. Внесок вітчизняних медієвістів у вирішення проблеми. Сучасні концепції походження феодальних міст. Ранньосередньовічні міста. Проблематика феодального міста. Сутність явища «феодальне місто». Типи феодальних міст. Соціальна характеристика середньовічного міста. Комунальний рух. Основні етапи комунального руху та їх характеристика. Міське ремесло. Причини утворення і еволюція середньовічних ремісничих цехів. Функції цехів. Цеховий примус і замикання цехів. Організація і види міської торгівлі. Форми об'єднання торговців в середні віки. Міжнародна торгівля: основні центри торгівлі і основні шляхи переміщення товарів. Монетна справа класичного Середньовіччя. Кредит і банківські операції. Найбільші суб'єкти товарних і кредитних відносин у Європі.

Тема 2. ХРЕСТОВІ ПОХОДИ: ПРИЧИНИ І ОСНОВНІ ПОДІЇ

Поняття хрестоносного руху в добу Середньовіччя. Різновиди хрестових походів. Хрестові походи проти інакодумців та іншовірців. Історіографія хрестових походів.

Соціально-економічні, політичні та релігійно-психологічні передумови хрестових походів. Характер та основні етапи хрестоносного руху. Роль католицької церкви у підготовці хрестових походів. Положення на Близькому Сході до початку хрестоносного руху. Боротьба Візантії із турками-сельджуками. Клермонський собор. Пілігрими. «Похід бідноти». Перший хрестовий похід. Завоювання Антіохії, Тріполі та утворення Єрусалимського королівства. «Єрусалимські Ассизи» як джерело з вивчення соціально-політичної організації держав хрестоносців.

Заснування духовно-рицарських (військово-чернечих) орденів. Госпітальєри (іоанніти, Мальтійський орден). Тамплієри (храмовники). Другий хрестовий похід. Держава Саладіна. Третій хрестовий похід. Захоплення Кіпру. Заснування Тевтонського ордену (ордену св. Діви Марії). Четвертий хрестовий похід та роль Венеції. Розгром Константинополя хрестоносцями. Латинська імперія. Хрестовий похід дітей. Результати п'ятого – восьмого хрестових походів. Кінець класичної доби хрестових походів у Святу Землю. Втрата хрестоносцями володінь на Сході. Причини занепаду хрестоносного руху. Пізні хрестові походи. Підсумки хрестових походів. Соціально-економічні та політичні наслідки хрестоносного руху. Вплив східної культури на Західну Європу.

Тема 3. ФРАНЦІЯ В ПЕРІОД КЛАСИЧНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Зміна політичної карти Західної Європи в IX – XI ст. Утвердження династії Капетингів у Франції. Північна Франція і Лангедок. Територіальні князівства: Фландрія, Шампань, Бургундія, Тулузьке графство, Аквітанія, Анжу, Нормандія, Бретань. Концепція «Феодальної революції». Шателени і рицарі. Інкастелляція.

Формування феодальної ієрархії. Серваж. Боротьба за збільшення королівського домену. Діяльність абата Сугерія. Комунальний рух у північно-французьких містах. «Анжуйська імперія». Особливості політичного і соціального ладу Нормандії. Боротьба Капетингів і Плантагенетів. Правління Філіпа II Августа. Особливості соціально-економічного розвитку Лангедока. Альбігойські війни. Зростання королівського домену. Зміцнення королівської влади. Створення місцевої адміністрації: балії і сенешалі. Реформи Людовика IX Святого. «Великий ордонанс» 1254 р. Формування феодального права. «Кутюми Бовезі» Бомануара.

Тема 4. АНГЛІЯ В ПЕРІОД КЛАСИЧНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Нормандське завоювання та його вплив на розвиток феодальних відносин у Англії. Вільгельм I Завойовник. Своєрідність ленної системи. Організація управління. Соціальна структура Англії і становище селянства наприкінці XI ст. за матеріалами «Книга Страшного суду». Король і церква. Королівська влада й феодалі. Особливості феодального ладу Англії. Виникнення міст і особливості їхнього розвитку в XI – XIII ст. Феодальні чвари в середині XII ст. Подальше зміцнення феодальної держави. Генріх I. Судова й військова реформи Генріха II Плантагенета. Англо-французька держава Плантагенетів у XII – на початку XIII ст. Центральне й місцеве управління. Відносини королівської влади з церквою, феодалами, містами. Початок завоювання Ірландії. Намагання підпорядкувати Шотландію.

Зовнішня і внутрішня політика Іоанна Безземельного. «Велика хартія вольностей». Генріх III. Встановлення баронської олігархії. Громадянська війна. Виникнення парламенту.

Тема 5. НІМЕЧЧИНА ТА ІТАЛІЯ В ПЕРІОД КЛАСИЧНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Німеччина. Завершення процесу формування феодального ладу. Послаблення центральної влади й політична криза другої половини XI ст. Саксонське повстання. Боротьба за інвеституру. Каносса. Компромід церкви й імперії. Вормський конкордат.

Еволюція аграрних відносин у XII–XIII ст. Дифференціація селянства. Особливості соціальної боротьби у селі. Зростання міст. Міста й центральна влада. Міністеріали. Правління імператорів з династії Штауфенів (Гогенштауфенів). Фрідріх I Барбаросса. Генріх Лев. Верства імперських князів. Генріх VI. Боротьба зв трон. Філіпп Швабський. Оттон IV Брауншвейзький.

Фрідріх II Штауфен. Крах італійської політики імператорів. Розвиток системи територіальних князівств, занепад імператорської влади. Німецька колонізація на Схід.

Італія. Розвиток міських республік у північній Італії. Піднесення пополанов. Вплив муніципального розвитку на аграрний лад. Зміна структури вотчини. Поява фінансової ренти. Боротьба сеньйорів та сільських громад. Сільські комуни. Італійська політика імператорів. Ломбардська ліга. Занепад Папської держави. Римське повстання (Арнольд Брешианський). Північна та Центральна Італія у XIII ст. Гвельфи та гіббеліни. Південна Італія та Сицилія. Норманське завоювання. Династія Отвілів. Сицилійське королівство за правління Фрідріха II. Анжуйське завоювання, «Сицилійська вечірня». Аграрний розвиток Південної Італії. Категорії селянства.

Тема 6. ДЕРЖАВИ СКАНДИНАВСЬКОГО ПІВОСТРОВА В ПЕРІОД КЛАСИЧНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Особливості соціально-економічного розвитку. Бонди. Північне рицарство, особливості його ієрархії. Система державної влади у XII-XIII ст. Правління Вальдемара Великого в Данії. Роскільський єпископ Абсалон. Правління данських королів Кнутга VI та Вальдемара II Переможця. Повстання Сверіра в Норвегії. Утвердження на норвезькому троні Магнуса VI Законодавця, його діяльність. Правління в Норвегії Ейріка II Магнусона, його конфлікт із церквою. Початковий період «епохи Фолькунгів» у Швеції. Ярл Біргер та його сини.

Тема 7. Державні утворення Піренейського півострова в період класичного Середньовіччя

Соціально-економічний розвиток Астури-Леонського королівства. Соціальний устрій. Рікос омбрес, інфансони. Продовження Реконкісти. Гегемонія Наварри. Розпад держави Санчо Великого. Політичний розвиток Арагону. Кастильське королівство. Унія Арагона та Каталонії. Битва при Лас Навас де Толоса. Активізація Реконкісти. Приєднання Валенсії до Арагону. Особливості соціального та політичного устрою піренейських держав. Виникнення кортесів. Фуерос. Форали. Система місцевого управління. Особливості васально-ленних відносин. Військово-рицарські ордени. Міста. Ермандади.

Тема 8. ВІЗАНТІЯ НАПРИКІНЦІ XI – НА ПОЧАТКУ XIII СТ.

Прихід до влади династії Комнінів. Олексій I Комнін. Іоанн II Комнін. Мануїл I Комнін. Піднесення сільськогосподарського виробництва. Економічна і соціальна політика Комнінів. Розвиток системи проній. Міжнародне становище Візантії. Боротьба з норманами, печенігами, турками-сельджуками. Політична дезінтеграція. Правління династії Ангелів. Аграрні відносини й соціальна політика Комнінів. Візантійські міста. Міжнародне становище Візантії. Битва при Маріокефалі. Наростання кризових явищ. Четвертий хрестовий похід і утворення Латинської імперії. Аграрний лад Греції в умовах панування «франків». Володіння й факторії Венеції та Генуї у Східному Середземномор'ї та Причорномор'ї.

Модуль №4.

КРАЇНИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ВІЗАНТІЯ В ДОБУ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (XIV-XV ст.)

Тема 9. ФРАНЦІЯ В ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Формування централізованої держави. Діяльність короля Філіппа IV Красивого. Приєднання Шампані до королівського домену. Війна у Фландрії. Боротьба королівської влади із папством. Початок «Авіньйонського полону пап». Оформлення станового представництва. Генеральні штати. Утвердження династії Валуа.

Передумови та причини Столітньої війни. Початковий етап Столітньої війни. Поразки французьких військ при Кресі та Пуатьє. Битва при Слейсі. Генеральні штати 1356 р. Паризьке повстання. Жакерія. Мир у Бретинї. Військові успіхи і формування «королівської релігії» за

правління Карла V Мудрого. Початок правління Карла VI. Боротьба феодальних угруповань за правління Карла VI: арманьяки та бургіньйони. Повстання тюшенів і кабошенів. Відновлення Столітньої війни. Битва за Азенкур. Англійська окупація півночі Франції. Укладення мирного договору в Труа. «Три Франції» і подвиг Жанни д'Арк. Вигнання англійських військ та відновлення цілісності Французького королівства.

Завершальний етап Столітньої війни. Податкова та військова реформи Карла VII. Ордонансові роти. Відновлення економіки. Зміцнення королівської влади. Людовік XI. Боротьба з Бургундським герцогством. «Ліга суспільного блага». Виникнення Бургундської держави Валуа. Герцоги Філіпп Хоробрий, Іоанн Відважний, Філіпп Добрий, Карл Сміливий. Економічний розвиток бургундських земель на початку XV ст. Система управління. Генеральні штати. Рахункова палата. Франко-бургундська торговельна війна 70-х років. XV ст. Політичні плани Карла Сміливого. Бургундські війни. Поділ «бургундської спадщини». Завершення об'єднання Французького королівства та початок Італійських війн.

Тема 10. АНГЛІЯ В ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Внутрішньополітична боротьба на початку XIV ст. Внутрішня політика Едуарда III. Конфлікт з папством. Початок Столітньої війни. Політична криза 70-х років XIV ст. «Добрий парламент». Рух за реформу церкви. Вчення Вікліфа. Лолларди, Джон Болл. Повстання Уота Тайлера. Програма повсталих. Наслідки повстання та його значення. Річард II, його внутрішня політика. Політична криза наприкінці XIV ст. Прихід до влади династії Ланкастерів. Правління Генріха V. Генріх VI та Маргарита Анжуйська. Війна Червоної і Білої Троянди: причини й характер. Основні події війни. Прихід до влади династії Тюдорів. Повстання Джека Кеда. Соціально-економічний розвиток XIV – XV ст. Процес коммутації селянських повинностей і захоплення общинних земель. «Чорна смерть». «Робітниче законодавство». Сеньоріальна реакція. Англійський манор. Категорії англійського селянства та його становище. «Старе» й «нове» дворянство. Англійський парламент. Формування англійської народності.

Тема 11. НІМЕЧЧИНА ТА ІТАЛІЯ В ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Німеччина. Політична роздробленість. Міжкоролів'я. Рудольф I Габсбург. Перехід до *Haustmachtpolitik* (політики розширення власного домену). Імперська влада і німецькі міста. Союзи міст. Райнський союз міст. Швабський союз міст.

Утвердження династії Люксембургів. Генріх VII Люксембург. Відносини імператорів з папами на початку XIV ст. Подвійні вибори: Фрідріх Красивий – Людвиг IV Баварський. Перемога Людвигу IV Баварського. Карл IV Люксембург. «Золота булла». Економічний розвиток. Становище селянства. Міста. Розквіт Ганзейського союзу.

Перехід імператорської корони до Габсбургів Фрідріх III Габсбург. Зростання опозиційних настроїв у німецькому суспільстві. Селянські рухи. Формування рицарсько-бюргерської опозиції. «Священний союз» та провал спроб реформ.

Особливості станово-представницької монархії у Німеччині. Прерогативи рейхстагу та ландтагів. Початок зовнішньополітичних невдач. Боротьба зі Швейцарським союзом та гуситами. Поразки в Балтійському регіоні.

Італія. Італія в період пізнього Середньовіччя

Зародження ранньокапіталістичних відносин у містах центральної Італії. Мануфактури. Банкірські компанії. Нові форми торгівлі. Зміни у політичному устрої міських республік. Встановлення спадкових династій. Рух чомпі. Флоренція в умовах панування Медічі. Савонарола та його реформи. Міланське герцогство за правління Франческо Сфорца. Венеціанська та Генуезька республіки. Рим і Папська держава. Рух пополанів у Римі. Правління Кола ді Рієнцо. Рим у період «Авіньйонського полону пап» та «Великої схизми». Південна Італія та Сицилія. Правління Арагонської династії. Неаполітанське королівство у XIV ст. Економічний занепад у Південній Італії.

Тема 12. СКАНДИНАВІЯ В ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Соціально-економічне становище скандинавських країн. Розвиток сільського господарства. Зміцнення феодальних відносин на селі. Гірничорудна промисловість Швеції. Посилення королівської влади у Швеції. Конфлікти із Ганзою у сфері торгівлі. Зундське мито. Шведсько-Норвезьке королівство Магнуса Еріксона. Правління у Швеції Альбрехта Мекленбурзького. Союз між Данією й Норвегією. Підготовка та підписання Кальмарської унії. Королева Маргарета та Ерік Померанський. Повстання Енгельбректа Енгельбретссона. Крістофер Баварський. Протистояння між Карлом Кнутсоном та Крістіаном Ольденбурзьким. Регенти Швеції із роду Стуре. «Вічна унія» Данії та Норвегії. Хальмстадська угода. Система державних органів скандинавських країн. Рікседаг, його склад та функції. Ріксерод.

Тема 13. ДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ ПІРЕНЕЙСЬКОГО ПІВОСТРОВІВ ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Політичний розвиток Кастилії та Арагону в першій половині XIV ст. Війна двох Педро. Утвердження Трастамарської династії в Кастилії. Спроби зміцнити королівську владу за Хуана I та Енріке IV. Фіскальна система. Громадянська війна. Занепад бегетрій. Розвиток вівчарства. Зміни у структурі феодальної ієрархії. Зовнішня експансія Арагону в XIV-XV ст. Альфонсо V. «Дурні звичаї». Ременси. Особливості феодальної структури. Об'єднання Кастилії та Арагону за правління «католицьких королів». Головні напрями політики Фердинанда та Ізабелли. Завершення Реконкісти.

Занепад Португалії в XIV ст. Повстання в Лісабоні. Громадянська війна та кастильська інтервенція. Жуан I. Авіська династія. Правління Афонсу V. Жуан II. Принц Енріке Мореплавець. Початок морської експансії Португалії. Економічний розвиток. Структура суспільства. Аноблювання. Кавалейру-купці.

Тема 14. ВІЗАНТІЙСЬКА ІМПЕРІЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII – СЕРЕДИНИ XV СТ.

Грецькі держави у першій половині XIII ст. Реставрація Візантії Михайлом VIII Палеологом. Укладення унії. Відносини з італійськими республіками. Війна двох Андроніків. Прихід до влади Іоанна VI Кантакузина. Громадянська війна. Ісихазм. Повстання зилотів. Візантійсько-генуезька війна. Турецькі завоювання, становлення Османської імперії. Укладення Ферраро-Флорентійської унії. Візантійський гуманізм. Латинофіли. Туркофіли та ортодокси. Облога та взяття Константинополя турками. Дискусії про причини загибелі Візантійської імперії в історіографії (С. Рансімен, Ф. Гренар, Р. Кроулі та ін.).

Тема 15. КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НАПРИКІНЦІ XI- СЕРЕДИНИ XV СТ.

Перемога церкви в боротьбі за інвеституру в Німеччині та Англії. Піднесення папства в XII-XIII ст. Інокентій III. Східна експансія католицької церкви (Східна Європа, Візантія, Близький Схід). Унії з Візантією. Політика папства на Піренейському півострові. Інквізиція. Поява і розвиток «жебрущих» орденів, їх соціальне і ідеологічне значення. Духовно-рицарські ордени і їх взаємини із римським престолом. Поразка папства в боротьбі за інвеституру у Франції. «Авіньйонський полон пап» і «великий розкол». Політичний крах папства наприкінці XV століття. Єретичні рухи. Катари. Вальденси. Патари. Амальрікани. Іоакіміти. Альбігойські війни. Єресі. Апостолики, долларди, їх гуманістична соціальна спрямованість.

Тема 16. КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ XI–XV СТ.

Філософська та історична думка XI-XIII ст. Номіналізм і реалізм в середньовічній філософії. Зародження схоластики. Ансельм Кентерберійський. П'єр Абеляр. Середньовічний гуманізм. Іоанн Солсберійський. Розвиток університетської освіти. Паризькі аверроїсти XIII ст. Альберт Великий і Тома Аквінський. Вчення Роджера Бекона. Міські школи. Західноєвропейська епічна література. Рицарська (куртуазна) культура і література. Міська та селянська література. «Висока» і народна культура. Міський театр XII-XV ст. Шляхи розвитку середньовічної драми. Середньовічне мистецтво. Романська архітектура. Готика. Ранне Відродження в Італії XIV-XV ст. Періодизація італійського Ренесансу. Основні риси культури Відродження. Ранній гуманізм і програма нової культури: Франческо Петрарка, Джованні

Боккаччо і Колюччо Салютати. Громадянський гуманізм: Леонардо Бруні та ін. Лоренцо Валла та його етичні концепції. Вчення про людину Леона Баттіста Альберті. Флорентійський неоплатонізм. Антифеодалний характер гуманістичної ідеології. Мистецтво раннього Відродження: Філіппо Брунеллескі, Мазаччо, Філіппо Ліппі. Розвиток наук.

ТЕМА 17. ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XI – XV СТ. У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Характерні риси середньовічного суспільства. Вивчення питання історичного розвитку країн Західної Європи. Ключові проблеми історії Візантійської імперії. Релігійне та церковне життя західноєвропейського суспільства. Поступ матеріальної й духовної культури.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання (денна, заочна)					
	Ус	у тому числі				
бо	ле)		л	ін	са	
го	кц		а	д	мо	
	ії	се	б	ив ^{ро}	стібо	
		пр мі	о	ід бо	йн та	
		ак на	(	уа	а	
		ти рс				
		чнькі				
		і				
3-й семестр						
Модуль 1						
Змістовий модуль 1.						
Тема №1. Вступ до історії Західноєвропейського середньовіччя, основні тенденції поступального розвитку. Періодизація.	6	2				4
Тема №2. Римська імперія у III – V ст.	8	2	2			4
Тема №3. Народи Західної Європи на периферії античного світу.	8	2	2			4
Тема №4. Вторгнення варварів на територію Римської імперії, утворення перших варварських королівств і падіння Західної Римської імперії (IV-V ст.). Велике переселення народів.	8	2	2			4
Тема №5. Варварські королівства після падіння Західної Римської імперії (кінець V – VIII ст.).	8	2	2			4
Тема №6. Франкська держава Меровінгів.	8	2	2			4
Тема №7. Франкська держава Каролінгів.	8	2	2			4
Тема №8. Східноримська (Візантійська) імперія в IV – першій половині IX ст.	8	2	2			4
Тема №9. Проблема переходу від античності до Середньовіччя в історіографії.	8	2	2			4
Разом за модуль 1	70	18	16			36

Модуль 2						
Змістовий модуль 2.						
Тема №10. Франція в IX – XI ст.	8	2	2			4
Тема №11. Англосаксонська Англія (до середини XI ст.).	8	2	2			4
Тема №12. Скандинавські країни в добу раннього Середньовіччя.	8	2	2			4
Тема №13. Німеччина в IX–XI ст.	8	2	2			4
Тема №14. Італія в VIII – X ст.	8	2	2			4
Тема №15. Державні утворення Піренейського півострова у VIII - XI ст.	8	2	2			4
Тема №16. Візантійська імперія у другій половині IX – XI ст.	8	2	2			4
Тема №17. Християнська церква в ранньому Середньовіччі. Папство.	8	2	2			4
Тема №18. Розвиток культури в період раннього Середньовіччя.	8	2	2			4
Тема №19. Вивчення історії та культури західноєвропейсько-го Середньовіччя V–середини XI ст. у закладах загальної середньої освіти України.	8	2	2			4
Разом за модуль 2	80	20	20			40
Разом за 3-й семестр	150	38	36	-	-	76
Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання (денна, заочна)					
	Ус	у тому числі				
	во го	ле) кц ії	се пр ак на ти рс чн ьк і і	(	л ін а ди б ві ро ду бо ал та ьн а	са мо ро сті бо йн та а
4-й семестр						
Модуль 3						
Змістовий модуль 3.						
Тема №1. Виникнення і розвиток середньовічних міст.	4	1				3
Тема №2. Хрестові походи: причини і основні події.	12	2	2		5	3
Тема №3. Франція в період класичного Середньовіччя .	3	1				2
Тема №4. Англія в період класичного Середньовіччя.	10	1	2		5	2
Тема №5. Німеччина та Італія в період класичного Середньовіччя.	12	2	2		5	3
Тема №6. Держави Скандинав-ського півострова в період	3	1				2

класичного Середньовіччя.						
Тема №7. Державні утворення Піренейського півострова в період класичного Середньовіччя.	4	1				3
Тема №8. Візантія наприкінці XI – на початку XIII ст.	6	1	2			3
Разом за модуль 3	54	10	8		15	21
Модуль 4						
Змістовий модуль 4.						
Тема №9. Франція в період пізнього Середньовіччя.	5	2				3
Тема №10. Англія в період пізнього Середньовіччя.	7	2	2			3
Тема №11. Німеччина та Італія в період пізнього Середньовіччя.	12	2	2		5	3
Тема №12. Скандинавські країни в період пізнього Середньовіччя.	5	1	2			2
Тема №13. Державні утворення Піренейського півострова в період пізнього Середньовіччя.	3	1				2
Тема №14. Візантійська імперія у другій половині XIII – середині XV ст.	12	2	2		5	3
Тема №15. Католицька церква наприкінці XI- середини XV ст.	10	2			5	3
Тема №16. Культура Західної Європи у другій половині XI–XV ст.	6	1	2			3
Тема №17. Вивчення історії та культури західноєвропейського Середньовіччя другої половини XI – XV ст. у закладах загальної середньої освіти України.	6	1	2			3
Разом за модуль 4	66	14	12		15	25
Разом за 4-й семестр	120	24	20	-	30	46
РАЗОМ ЗА 3-Й, 4-Й СЕМЕСТР	270	62	56		30	122

6.3. Темі практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми Семестр 3	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Римська імперія у III – V ст..	2	
2	Народи Західної Європи на периферії античного світу.	2	
3	Вторгнення варварів на територію Римської імперії, утворення перших варварських королівств і падіння Західної Римської імперії (IV-V ст.). Велике переселення народів.	2	
4	Варварські королівства після падіння Західної Римської імперії (кінець V – VIII ст.).	2	
5	Франкська держава Меровінгів.	2	
6	Франкська держава Каролінгів.	2	

7	Східноримська (Візантійська) імперія IV – першій половині IX ст.	2	
8	Проблема переходу від античності до Середньовіччя в історіографії	2	
9	Франція в IX – XI ст.	2	
10	Англосаксонська Англія (до середини XI ст.).	2	
11	Скандинавські країни в добу раннього Середньовіччя.	2	
12	Німеччина в IX–XI ст.	2	
13	Італія в VIII – X ст.	2	
14	Державні утворення Піренейського півострова у VIII - XI ст.	2	
15	Візантійська імперія у другій половині IX – XI ст.	2	
16	Християнська церква в ранньому Середньовіччі. Папство.	2	
17	Розвиток культури в період раннього Середньовіччя	2	
18	Вивчення історії та культури західноєвропейсько-го Середньовіччя V–середини XI ст. у закладах загальної середньої освіти України.	2	
Разом за 3-й семестр		36	
№ з/п	Назва теми Семестр 4	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Хрестові походи: причини і основні події.	2	
2	Англія в період класичного Середньовіччя.	2	
3	Німеччина та Італія в період класичного Середньовіччя.	2	
4	Візантія наприкінці XI – на початку XIII ст.	2	
5	Англія в період пізнього Середньовіччя	2	
6	Німеччина та Італія в період пізнього Середньовіччя	2	
7	Скандинавські країни в період пізнього Середньовіччя.	2	
8	Візантійська імперія у другій половині XIII – середині XV ст.	2	
9	Культура Західної Європи у другої половині XI–XV ст.	2	
10	Вивчення історії та культури західноєвропейсько-го Середньовіччя другої половині XI – XV ст. у закладах загальної середньої освіти України.	2	
Разом за 4-й семестр		20	-
Разом за 3-й, 4-й семестр		56	-

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми Семестр 3	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Вступ до історії Західноєвропейського середньовіччя, основні тенденції поступального розвитку. Періодизація.	4	
2	Римська імперія у III – V ст.	4	
3	Народи Західної Європи на периферії античного світу.	4	
4	Вторгнення варварів на територію Римської імперії, утворення перших варварських королівств і падіння Західної Римської імперії (IV-V ст.). Велике переселення народів.	4	
5	Варварські королівства після падіння Західної Римської імперії (кінець V – VIII ст.).	4	
6	Франкська держава Меровінгів.	4	
7	Франкська держава Каролінгів.	4	
8	Східноримська (Візантійська) імперія в IV – першій половині IX	4	

	ст.		
9	Проблема переходу від античності до Середньовіччя в історіографії	4	
10	Франція в IX – XI ст.	4	
11	Англосаксонська Англія (до середини XI ст.).	4	
12	Скандинавські країни в добу раннього Середньовіччя.	4	
13	Німеччина в IX–XI ст.	4	
14	Італія в VIII – X ст.	4	
15	Державні утворення Піренейського півострова у VIII - XI ст.	4	
16	Візантійська імперія у другій половині IX – XI ст.	4	
17	Християнська церква в ранньому Середньовіччі. Папство.	4	
18	Розвиток культури в період раннього Середньовіччя.	4	
19	Вивчення історії та культури західноєвропейсько-го Середньовіччя V–середини XI ст. у закладах загальної середньої освіти України.	4	
Разом за 3-й семестр		76	
№ з/п	Назва теми Семестр 4	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Виникнення і розвиток середньовічних міст.	3	
2	Хрестові походи: причини і основні події.	3	
3	Франція в період класичного Середньовіччя .	2	
4	Англія в період класичного Середньовіччя.	2	
5	Німеччина та Італія в період класичного Середньовіччя.	3	
6	Держави Скандинав-ського півострова в період класичного Середньовіччя.	2	
7	Державні утворення Піренейського півострова в період класичного Середньовіччя.	3	
8	Візантія наприкінці XI – на початку XIII ст.	3	
9	Франція в період пізнього Середньовіччя.	3	
10	Англія в період пізнього Середньовіччя	3	
11	Німеччина та Італія в період пізнього Середньовіччя	3	
12	Скандинавські країни в період пізнього Середньовіччя.	2	
13	Державні утворення Піренейського півострова в період пізнього Середньовіччя.	2	
14	Візантійська імперія у другій половині XIII – середині XV ст.	3	
15	Католицька церква наприкінці XI- середини XV ст.	3	
16	Культура Західної Європи у другої половини XI–XV ст.	3	
17	Вивчення історії та культури західноєвропейсько-го Середньовіччя другої половини XI – XV ст. у закладах загальної середньої освіти України.	3	
Разом за 4-й семестр		46	-
Разом за 3-й, 4-й семестр		122	-

6.5. Індивідуальні завдання (курсова робота)

Курсова робота виконується студентом відповідно до навчального плану. Вона спирається на вивчення текстів джерел та фахової літератури. Її виконання вимагає від студента не тільки знання джерельного матеріалу та фахової літератури, але й уміння проводити

порівняльні, зіставні, текстологічні та інші дослідження, пов'язувати питання теорії з практикою, робити узагальнення, висновки.

У процесі виконання курсової роботи здобувач повинен набути й закріпити такі навички: 1) роботи з текстами джерел та фаховою літературою;

2) систематизації, узагальнення та аналізу фактичного матеріалу з навчальної дисципліни.

Виконання курсової роботи здійснюється під керівництвом викладача – керівника роботи – й передбачає консультаційну допомогу з його боку, а також творчий розвиток здобувачем тематики та розділів дослідження. В контексті індивідуальної освітньої траєкторії (ІОТ) студенту надається право вибору теми курсової роботи. Здобувач може запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її дослідження. При виборі теми необхідно враховувати, наскільки

питання, розгляд яких передбачається в курсовій роботі, забезпечені джерелами та фаховою літературою.

За потреби текст основної частини роботи можна ілюструвати мапами, схемами, таблицями, діаграмами, графіками, фотографіями, малюнками тощо. Розміщений у тексті графічний матеріал повинен містити пояснення.

Загальний обсяг курсової роботи повинен бути в межах 20 – 25 сторінок тексту, набраного на комп'ютері з інтервалом 1,5 (без додатків).

Тематика курсових робіт зберігається на кафедрі історії Угорщини та європейської інтеграції.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються унаочнюючі матеріали: джерельна література, що сприяють формуванню повного уявлення про культурний феномен; візуалізацію. Карти та атласи.

Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор, мультимедійна дошка).

Програмне забезпечення: доступ до мережі Інтернет, сайт електронного навчання УжНУ, корпоративна пошта.

Програмне забезпечення – сайт електронного навчання УжНУ.матеріально-технічного/або інформаційного забезпечення: проектор для перегляду презентацій у форматі MS PowerPoint, використання комп'ютерів, історичних та контурних карт, унаочнень.

У разі дистанційного навчання – інтернет (Google Meet, MOODLE).

8. ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

3-й семестр

1. Криза Римської імперії у III ст. та передумови її падіння.
2. Реформи Діоклетіана і Костянтина Великого.
3. Константин і утвердження християнства.
4. Великі переселення народів: причини та наслідки.
5. Вестготи: створення держави на території Західної Європи.
6. Падіння Західної Римської імперії у 476 р.
7. Остготи в Італії: Теодоріх Великий і його політика.
8. Вандали та їх королівство в Північній Африці.
9. Франки: виникнення та роль у формуванні середньовічної Європи.
10. Християнізація варварських королівств.
11. Держава Меровінгів: політичний устрій і суспільство.
12. Роль церкви у житті ранньосередньовічної Європи.
13. Монастицизм: виникнення, розвиток і значення.

14. Папство у VI–VIII ст.: зростання авторитету.
15. Бенедиктинський орден і його значення.
16. Варварські закони (Салічна правда та інші).
17. Лангобарди в Італії.
18. Кельтська церква і християнізація Британії.
19. Місіонерська діяльність у Західній Європі (св. Боніфаций, Патрік, Августин Кентерберійський).
20. Культура і побут раннього середньовіччя.
21. Карл Мартелл і битва при Пуатьє (732 р.).
22. Формування держави Каролінгів.
23. Карл Великий: завоювання та внутрішня політика.
24. Освітня та культурна політика Карла Великого (Каролінгське відродження).
25. Система управління та васалітет при Каролінгах.
26. Роль церкви у державі Каролінгів.
27. Розпад імперії Каролінгів та Верденський договір (843 р.).
28. Значення Каролінгської імперії для європейської історії.
29. Вікінги: походження, завоювання, колонізація.
30. Араби в Європі та боротьба з ними.
31. Формування феодальної системи в Західній Європі.
32. Станова структура середньовічного суспільства: духовенство, лицарство, селяни.
33. Сеньйорія та феодальна ієрархія.
34. Лицарство: кодекс честі та роль у суспільстві.
35. Кріпацтво і залежність селян.
36. Міста в IX–XI ст.: виникнення і розвиток.
37. Роль торгівлі і ремесел у ранньому середньовіччі.
38. Середньовічна церква як освітній і культурний центр.
39. Схоластика та середньовічна освіта.
40. Архітектура раннього середньовіччя (романський стиль).
41. Папство у X–XI ст.: криза та реформи.
42. Клонійська реформа церкви.
43. Священна Римська імперія: виникнення та особливості.
44. Оттон I Великий і його політика.
45. Боротьба імператорів і пап за владу в Європі.
46. Християнізація Скандинавії.
47. Християнізація Угорщини.
48. Нормандське завоювання Англії (1066 р.).
49. Зародження середньовічних університетів.
50. Культура та література Європи X–XI ст.
51. Особливості формування середньовічної цивілізації у Західній Європі.
52. Відмінності між варварськими королівствами.
53. Роль християнської церкви у становленні середньовічної культури.
54. Значення раннього середньовіччя для подальшого розвитку європейської історії.
55. Виникнення Візантійської імперії та реформи Костянтина Великого.
56. Роль Константинополя як політичного і культурного центру.
57. Правління Юстиніана I: законодавчі реформи та військові завоювання.
58. Будівництво Софії Константинопольської та культурне піднесення за Юстиніана.
59. Іконоборчі суперечки у Візантії (VIII–IX ст.).
60. Зовнішня політика Візантії у VIII–X ст. (боротьба з арабами, болгарами).
61. Македонська династія і розквіт Візантії (IX–XI ст.).
62. Криза та занепад Візантії у XI ст.: внутрішні суперечності та битва при Манцикерті (1071).
63. Візантія і Західна Європа: вплив культури, права та християнства.

4-й семестр

1. Загальна характеристика середньовічної Європи в XI–середині XV ст.
2. Політична карта Європи на початку XI ст.

3. Суспільна структура середньовічної Європи (феодалі, селяни, міщани).
4. Розвиток міст і ремесел у XI–XIII ст.
5. Формування середньовічних університетів та розвиток освіти.
6. Схоластика та розвиток філософії в середньовічній Європі.
7. Середньовічне мистецтво: романський стиль.
8. Середньовічне мистецтво: готика.
9. Роль монастирів у культурному житті Європи.
10. Лицарство та його місце в культурі та політиці.
11. Франція в XI–XIII ст.: Капетинги та посилення королівської влади.
12. Франція у XIV ст. та Столітня війна.
13. Англія в XI ст.: нормандське завоювання.
14. Розвиток англійської монархії у XII–XIII ст.
15. Велика хартія вольностей 1215 р. і становлення англійського парламенту.
16. Англія у XIV–середині XV ст.: Війна Червоної та Білої троянд.
17. Священна Римська імперія у XI–XIII ст.
18. Італійські міста-республіки (Венеція, Генуя, Флоренція).
19. Іспанія в XI–XIII ст. та Реконкіста.
20. Іспанія у XIV–XV ст. і формування єдиної держави.
21. Папство та його зміцнення в XI–XIII ст.
22. Боротьба папства та імперії (інвеститурна боротьба).
23. Єресі та рухи за реформу церкви (альбігойці, вальденси).
24. Заснування жезуїтських орденів (францисканці, домініканці).
25. Інквізиція і її роль у середньовічному суспільстві.
26. Причини та передумови хрестових походів.
27. Перехід Першого хрестового походу та утворення Латинських держав Сходу.
28. Четвертий хрестовий похід та його наслідки для Візантії.
29. Вплив хрестових походів на економіку та культуру Європи.
30. Занепад хрестового руху у XIV ст.
31. Розвиток сільського господарства в XI–XIII ст.
32. Торгівля та становлення торгових шляхів у середньовічній Європі.
33. Ганзейський союз та його роль у торгівлі.
34. Зародження банківської справи в Італії.
35. Соціальні рухи і повстання в середньовічній Європі.
36. Лицарська культура та куртуазна література.
37. Епічна поезія середньовіччя («Пісня про Роланда» та ін.).
38. Народні вірування і забобони у середньовічній Європі.
39. Середньовічна медицина і наука.
40. Повсякденне життя міщан та селян.
41. Причини і початок Столітньої війни (1337–1453).
42. Основні етапи війни у XIV ст.
43. Жанна д'Арк та перелом у війні.
44. Наслідки Столітньої війни для Франції та Англії.
45. Криза феодальної системи у XIV–XV ст.
46. Візантійська імперія у XI–XII ст.: внутрішня політика.
47. Візантія і хрестові походи.
48. Захоплення Константинополя у 1204 р. та утворення Латинської імперії.
49. Відновлення Візантії у 1261 р. та її занепад.
50. Культурне життя Візантії у XI–XV ст.
51. Зовнішня політика Візантії у XIV–XV ст.
52. Ослаблення Візантії та піднесення Османської імперії.
53. Падіння Константинополя у 1453 р.
54. Формування станово-представницьких монархій у Європі.
55. Середньовічні університети та їхня роль у культурі.

56. Поширення латини як мови культури і науки.
57. Вплив східних культур на Європу після хрестових походів.
58. Демографічні зміни у Європі у XIV ст. (Чорна смерть).
59. Економічні та культурні контакти Європи з арабським світом.
60. Перехід від середньовіччя до раннього Відродження.

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базова

1. *Ліхтей І.* Історія середніх віків: навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. спец. «Історія». Київ: Київ. ун-т ім.Б.Грінченка, 2018. Т.2. / За заг. ред. Г.М.Надтоки. С. 20 – 307.
2. *Ліхтей І.* Держава франків. Матеріали до лекції та практичних занять. Навчальний посібник з нормативної дисципліни «Історія та культура західноєвропейського Середньовіччя». Ужгород: РІК-У, 2023, 64 с. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/55848>
3. *Балух В.О., Коцур В.П.* Історія середніх віків: У 2-х томах. Т.1. Раннє Середньовіччя. Чернівці: Наші книги, 2009.
4. *Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П.* Практикум з історії Середніх віків: навчальний посібник. Чернівці, 2011.
5. *Блок М.* Феодальне суспільство / Пер. з фр. Віктор Шовкун. К.: Видавничий дім Всесвіт, 2002.
6. *Гордієнко В.В., Гордієнко Г.М., Кривошея І.І.* Історія середніх віків. Практикум. Частина 1. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013.
7. *Гордієнко В.В., Гордієнко Г.М., Кривошея І.І., Салата О.О.* Історія середніх віків. Практикум. Частина 1. К.: КНТ, 2019.
8. *Гордієнко В.В., Гордієнко Г.М., Кривошея І.І., Салата О.О.* Історія середніх віків. Практикум. Частина 2. К.: КНТ, 2022.
9. *Господаренко О. В., Кузовков В. В.* Історія Візантії. Хрестоматія: навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2014.
10. *Д'ячков С.В., Лиман С.І., Сорочан С.Б.* Історія Середніх віків. Навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ, 2006.
11. *Зайбдт Ф.* Блиск і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем / перекл. з німецької Х.Назаркевич, наук. ред. Ростислав Паранько. Львів: Вид-во УКУ, 2009.
12. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія/Упорядник М.О.Рудь. К., 2005.
13. *Крижановська О.О., Крижановський О.П.* Історія Середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. – К.: Либідь, 2004.
14. *Mediunt aevum. Середні віки / Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний.* Львів, 2010.
15. *Venevolo Leonardo.* A város Európa történetében. Budapest : Atlantisz Könyvkiadó 1994. 379 old.
16. *Bloch Marc.* A feudális társadalom. Budapest: Osiris Kiadó, 2002. 543 old.
17. *Bónis György.* A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat és Közép-Európában. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. 177 old.
18. *Elias Norbert.* A civilizáció folyamata. Budapest: Gondolat Kiadó, 2004. 610 old.
19. *Entz Géza.* A gótika művészete. Budapest: Corvina Könyvkiadó, 1973. 233 old.
20. *Félegyházy József.* Az egyház a korai középkorban. Budapest : Szent István Társulat, 1967. 519 old.
21. *Floss Clive – Magdalino Paul.* Róma és Bizánc. Budapest : Helikon Kiadó, 1990. 154 old.
22. *Font Márta.* A német lovagrend alkonya. Pécs : JPTE TK Kiadói Irodája, 1997. 149 old.
23. *Franciaország történelme I. kötet.* Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 856 old.
24. *Georges Duby.* Emberek és struktúrák a középkorban. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1978. 144 old.
25. *Georges Duby.* A lovag, a nő és a pap. A házasság a középkori Franciaországban. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1987. 360 old.
26. *Georges Duby.* A katedrálisok kora. Budapest : Gondolat Könyvkiadó, 1984. 331 old.
27. *Georges Duby - Robert Mandrou.* A francia civilizáció ezer éve. Budapest : Gondolat Könyvkiadó 1975. 574 old.
28. *Havas Károly.* Az inkvizíció története. Budapest: Fraternitas Mercurii Hermetis Kiadó, 2024. 504 old.

29. Jean-Baptiste Duroselle. Európa népeinek története. Budapest: Officina Nova, 1993. 424 old.
30. Johannes Brondsted. A vikings. Budapest: Corvina Kiadó, 1983. 312 old.
31. Joseph Canning. A középkori politikai gondolkodás története 300-1450. Budapest: Osiris Kiadó 2002. 306 old.
32. Katus László. Európa története a középkorban. Pécs : Kronosz Kiadó, 2014. 572 old.
33. Katus László. Középkor története. Budapest : Pannonica Kiadó-Rubicon Kiadó, 2001. 400 old.
34. Louis Bréhier. Bizánc tündöklése és hanyatlása, I-II. kötet, Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 1997. 652 old.
35. Martyn Rady. Közép-Európa új története - A Római Birodalomtól a posztkommunizmusig. Budapest: Helikon Kiadó, 2025. 590 old.
36. Niccolo Machiavelli. A fejedelem. Budapest: Troubadour Books Kft., 2024. 132 old.
37. Norman Davies. Európa története. Budapest: Osiris Kiadó, 2002. 1326 old.
38. Orosz István. Európa a korai középkorban 3-11. század. Debrecen : Multiplex Media-Debrecen University Press 1999. 320 old.
39. Runciman Steven. A kereszties hadjáratok története. Budapest : Osiris Kiadó, 2002. 1084 old.
40. Salamon Konrád. Világtörténet. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2006. 1321 old.
41. Siegfried Epperlein. Nagy Károly. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1984. 192 old.
42. Spanyolország története. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. 516 old.
43. Szántó Konrád. A katolikus egyház története. I. köt. Budapest: Ecclesia Kiadó. 1987. 710 old.
44. Székely György. Európa ezer éve: A középkor I-II. Budapest : Osiris Kiadó, 2004. 952 old.

Допоміжна

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Вид-во УКУ, 2002.
2. Брокгауз Ф. Історія Німеччини у світлинах / Пер. з нім. К.: Юніверс, 2010.
3. Вейбуль Й. Коротка історія Швеції. Стокгольм, 1998.
4. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б.Сорочана і Л.В.Войтовича. Львів, 2011.
5. Галушко К. Країнознавство: Історія, географія, культура Англії у стародавню та середньовічну добу. Навчальний посібник. Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Halushko_Kyrylo/Krainoznavstvo_Istoriia_Brytaniu_u_starodavniu_ta_sere_dnovichnu_dobu/
6. Гофманн Й. Історія ранньої церкви. Найважливіші аспекти. Львів: Видавництво УКУ 2019. 22.
7. Грачов Ю.Г. Англійське рицарство. К.: Поліграфцентр, 2004. 102 с. Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/61525845.pdf>
8. Демчук С. Доба постів і карнавалів. Як жили, пили і кохалися у середньовіччі. К.: Віхола, 2023, 336 с. 25. Дженкінс С. Стисла історія Англії / Пер. з англ. Київ, 2023.
9. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980-1420 років / Пер. с фр. Г. Філіпчук, З. Борисюк. К.: Юніверс, 2003.
10. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018.
11. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018.
12. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018.
13. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Експедиції. Торгівля. Утопії / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2020.
14. Кнут Гелле та ін. Історія Норвегії / Пер. з норв. Львів, 2001.
15. Ліндсей Дж. Коротка історія культури. Від доісторичних часів до доби Відродження. Том 2 / Пер. з англ. Київ: Мистецтво, 1995. 256 с. Інтернет ресурс: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lindsei_Jack_LindsayDzhek/Korotka_istoriia_kultury_Vid_doistorychnykh_chasiv_do_doby_Vidrodzhennia_Tom_2.pdf

16. Лінч Дж. Середньовічна церква/Пер. з англ. К.: Основи, 1994.
17. Огоєйн, Даїті. Історія кельтів / з англ. пер. Тарас Бойко. К.: Вид-во Жупанського, 2011.
18. Маккормак Дж. Історія Ірландії / 3 англ. пер. А. Олійник, Т.Бойко. К.: Юніверс, 2006. 36.
Острогорський Г. Історія Візантії / Пер. з нім. А.Онишка. Львів, 2002.
19. Fischer-Fabian S. Anémecézárok. Aközépkorcsászárainaktündöklése ésbukásaBudapest: EurópaKönyvkiadó, 1985. 434 old.
20. Hamman Adalbert. Így éltek az első keresztények. Budapest :Szent István Társulat, 1987. 282 old.
21. Heribelt Illig. Kitalált középkor.A történelem legnagyobb időhamisítása. Budapest: Allprint Kiadó, 2002. 559 old.
22. Hibbert Christopher. A Medici-ház tündöklése és bukása. Budapest: Holnap Kiadó Kft., 2010. 371 old.
23. Howarth Stephen. A templomosok titka. Budapest:Kossuth Könyvkiadó, 1986. 337 old.
24. Huizinga Johan. A középkor alkonya. Az élet, a gondolkodás és a művészet formái. Budapest: Helikon Kiadó, 1976. 323 old.
25. Jantzen Hans. Francia gótikus székesegyházak. Budapest:Corvina Kiadó, 1989. 202 old.
26. Justinianus. Justinianus császár Institutiói négy könyvben. Budapest:Nemzeti Tankönyvkiadó1997. 227 old.
27. KulcsárZsuzsanna. Aközépkori élet. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 1964. 276 old.
28. Le Goff Jacques. Az értelmiség a középkorban. Budapest : Magvető Könyvkiadó, 1979. 235 old.
29. Makkai László. Az európai feudalizmus genezise, fejlődése és működése. Budapest : MTA Történettudományi Intézet, 1986. 25 old.
30. Nigg Walter. A szerzetesek titkai. Budapest : Szent István Társulat, 1984. 487 old.
31. Palacky Frantisek. A huszitizmus története. Budapest :Európa Könyvkiadó, 1984. 726 old.
32. Papp Imre. Nagy Károly és kora. Debrecen :Csokonai Kiadó Kft. 1997. 198 old.
33. Pernoud Régine. Jeanne d'Arc. Budapest :Ecclesia Kiadó, 1991. 297 old.
34. Pirenne Henri. A középkori gazdaság és társadalom története. Budapest:Gondolat Könyvkiadó, 1983. 395 old.
35. Rázsó Gyula. A lovagkor csatái. Budapest :Tankönyvkiadó Vállalat,1988. 295 old.
36. Süpek Ottó. Szolgálat és szeretet. A feudális személyiség alapvonásai. Budapest:Magvető Könyvkiadó, 1980. 252 old.
37. Sigal Pierre. Isten vándorai. Középkori zarándoklatok és zarándokok. Budapest :Gondolat Könyvkiadó,1989. 149 old.
38. Sz.Jónás Ilona. Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Budapest: Osiris Kiadó, 1999. 579 old.
39. Tours-iGergely. Korunk története - A frankok története. Pozsony: Kalligram Könyv és Lapkiadó Kft., 2010. 678 old.
40. Timkó Imre. Keleti kereszténység,keleti egyházak. Budapest: Szent István Társulat, 1971. 544 old.
41. TóthImre. Konstantin-Cirill ésMetód élete ésműködése. Budapest: Magvető Kiadó,1991. 219 old.
42. Török József. Az egyház története a korai középkorban (590-1073). Budapest:Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia, 1984. 233 old.
43. Zöllner Walter. A kereszties háborúk története. Budapest : Kossuth Könyvkiadó, 1980. 305 old.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Василевс. Українська візантиністика: <https://byzantina.wordpress.com/>
2. Львівський історичний клуб: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/>
3. Медієвіст. Українська латиномовна література: <https://www.medievist.org.ua/>
4. Читиво: <https://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/>
5. Шкільні підручники: https://pidruchnyk.com.ua/istorija_serednih7

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)
протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)